

ZAMONAVIY SPORT TIZIMIDA EKOLOGIK MAS'ULIYAT VA BARQAROR RIVOJLANISH

To'ychiyev Azizbek

Osiyo Xalqaro Universiteti magistranti

Annotatsiya. *Mazkur tezisda sport faoliyati va ekologiya o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik barqaror rivojlanish nuqtayi nazaridan tahlil qilinadi. Zamonaviy sport tizimining kengayishi, sport inshootlari qurilishi va ommaviy sport tadbirlarining ko'payishi atrof-muhitga ma'lum darajada ekologik ta'sir ko'rsatmoqda. Shu bilan birga, sport ekologik madaniyatni shakllantirish va jamiyatda ekologik mas'uliyatni oshirishda muhim ijtimoiy vosita sifatida namoyon bo'lmoqda. Tezisda sport faoliyatining ekologik ta'siri, sport inshootlarida resurslardan oqilona foydalanish, "yashil sport" konsepsiyasi hamda ekologik barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan zamonaviy yondashuvlar ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari sport sohasida ekologik muvozanatni saqlash va barqaror sport siyosatini shakllantirish zarurligini asoslab beradi.*

Kalit so'zlar: *sport, ekologiya, barqaror rivojlanish, yashil sport, sport inshootlari, ekologik xavfsizlik, atrof-muhit.*

KIRISH

So'nggi o'n yilliklarda global miqyosda sport faoliyatining jadal rivojlanishi nafaqat sog'lom turmush tarzini targ'ib etish, balki ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy jarayonlarga ta'sir ko'rsatish nuqtayi nazaridan ham muhim omilga aylandi. Shu bilan birga, sport infratuzilmasining kengayishi, yirik sport inshootlarining barpo etilishi hamda ommaviy sport tadbirlarining ko'payishi atrof-muhitga bo'lgan yuklamani sezilarli darajada oshirmoqda. Ushbu holat sport va ekologiya o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ilmiy asosda o'rganish zaruratini yuzaga keltirmoqda.

Zamonaviy ekologik muammolar, xususan tabiiy resurslarning cheklanganligi, energiya sarfining ortishi, chiqindilar hajmining ko'payishi va iqlim o'zgarishi sport sohasiga ham bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Sport inshootlarida suv va elektr energiyasidan foydalanish, transport oqimi, sport anjomlari ishlab chiqarilishi hamda tadbirlar jarayonida yuzaga keladigan chiqindilar ekologik barqarorlik masalasini dolzarb qilib qo'ymoqda. Shu sababli sport faoliyatini rejalashtirish va boshqarishda ekologik omillarni inobatga olish muhim ahamiyat kasb etadi.

Boshqa tomondan, sport nafaqat ekologik muammolar manbai, balki ularni hal etishda muhim ijtimoiy vosita sifatida ham namoyon bo'lishi mumkin. Sport orqali keng jamoatchilikka ekologik ong va mas'uliyatni

singdirish, barqaror rivojlanish g'oyalarini targ'ib etish imkoniyati mavjud. Ayniqsa, sport ta'limi tizimida ekologik madaniyatni shakllantirish yosh avlodda tabiatga nisbatan mas'uliyatli munosabatni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi [1].

So'nggi yillarda "yashil sport", "ekologik barqaror sport inshootlari" va "barqaror sport siyosati" kabi tushunchalarning paydo bo'lishi sport va ekologiya integratsiyasining amaliy ahamiyatini yanada oshirdi. Ushbu yondashuvlar sport faoliyatini ekologik xavfsizlik talablariga moslashtirish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish hamda atrof-muhitga salbiy ta'sirni minimallashtirishga qaratilgan.

Mazkur maqolada sport faoliyati va ekologiya o'rtasidagi o'zaro aloqalar, sportning ekologik ta'siri hamda sport sohasida barqaror rivojlanishni ta'minlashga qaratilgan zamonaviy yondashuvlar tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari sport sohasida ekologik muvozanatni saqlash va ekologik mas'uliyatga asoslangan sport madaniyatini shakllantirish bo'yicha ilmiy-amaliy xulosalar chiqarishga xizmat qiladi [2].

Sport faoliyatining ekologik ta'siri

Sport faoliyati zamonaviy jamiyatda sog'lom turmush tarzini shakllantirish, ijtimoiy faollikni oshirish va madaniy integratsiyani kuchaytirish vositasi sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. Biroq sportning jadal rivojlanishi va ommaviylashuvi atrof-muhitga ma'lum darajada ekologik ta'sir ko'rsatmoqda. Ushbu ta'sir sport inshootlari qurilishi, sport tadbirlarini tashkil etish, transport harakati, energiya va tabiiy resurslardan foydalanish bilan bevosita bog'liqdir.

Avvalo, sport infratuzilmasining kengayishi ekologik muvozanatga ta'sir etuvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Yirik sport zallari, stadionlar va mashg'ulot majmualarining qurilishi jarayonida yer resurslaridan foydalanish, yashil hududlarning qisqarishi va tabiiy landshaftlarning o'zgarishi kuzatiladi. Bundan tashqari, sport inshootlarining ekspluatatsiyasi davomida elektr energiyasi, suv va issiqlik resurslarining yuqori darajada sarflanishi ekologik yuklamani oshiradi.

Sport tadbirlari va musobaqalar jarayonida transport vositalaridan keng foydalanish havoga chiqariladigan zararli gazlar miqdorini ko'paytiradi. Tomoshabinlar, sportchilar va tashkiliy xodimlarning harakati natijasida karbon chiqindilari ortib, iqlim o'zgarishiga ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, xalqaro va yirik miqyosdagi sport tadbirlarida ushbu omil yanada yaqqol namoyon bo'ladi.

Shuningdek, sport faoliyati jarayonida chiqindilar hosil bo'lishi ham muhim ekologik muammo hisoblanadi. Bir martalik plastik buyumlar, sport anjomlari qadoqlari, oziq-ovqat chiqindilari va boshqa materiallar atrof-

muhitni ifloslantirish xavfini oshiradi. Chiqindilarni to'g'ri boshqarmaslik ekologik barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin [3].

Biroq sport faoliyatining ekologik ta'siri faqat salbiy jihatlar bilan cheklanmaydi. To'g'ri rejalashtirilgan va ekologik yondashuv asosida tashkil etilgan sport faoliyati atrof-muhitni muhofaza qilishga ham xizmat qilishi mumkin. Masalan, ochiq havoda o'tkaziladigan sport mashg'ulotlari tabiiy muhitga nisbatan ehtiyotkor munosabatni shakllantiradi, sport orqali ekologik targ'ibot va ijtimoiy aksiyalar tashkil etish esa jamiyatda ekologik ongni oshirishga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, sport faoliyatining ekologik ta'siri ko'p qirrali bo'lib, u salbiy oqibatlarni kamaytirish va ijobiy imkoniyatlarni kuchaytirish orqali muvozanatlashtirilishi lozim. Shu sababli sport faoliyatini tashkil etishda ekologik omillarni hisobga olish, resurslardan oqilona foydalanish va barqaror rivojlanish tamoyillariga amal qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Yashil sport va barqaror rivojlanish

So'nggi yillarda sport sohasida ekologik mas'uliyatni kuchaytirishga qaratilgan yondashuvlar "yashil sport" konsepsiyasi orqali ifodalanmoqda. Yashil sport tushunchasi sport faoliyatini rejalashtirish, tashkil etish va boshqarishda atrof-muhitni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish hamda ekologik barqarorlik tamoyillariga amal qilishni nazarda tutadi. Ushbu yondashuv sportning barqaror rivojlanish maqsadlariga mos ravishda shakllanishini ta'minlashga xizmat qiladi [4].

Barqaror rivojlanish konsepsiyasi sport sohasida iqtisodiy samaradorlik, ijtimoiy mas'uliyat va ekologik muvozanatning o'zaro uyg'unligini talab etadi. Shu nuqtayi nazardan yashil sport sport inshootlarini loyihalashdan tortib, sport tadbirlarini o'tkazish va sport ta'limi jarayonigacha bo'lgan barcha bosqichlarda ekologik omillarni hisobga olishni taqozo etadi. Energiya tejamkor texnologiyalardan foydalanish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini joriy etish, suv resurslarini tejash hamda chiqindilarni qayta ishlash tizimlarini rivojlantirish yashil sportning asosiy yo'nalishlari hisoblanadi. Sport inshootlarida yashil texnologiyalarning qo'llanilishi ekologik yuklamani kamaytirish bilan birga, uzoq muddatli iqtisodiy foyda ham keltiradi. Masalan, energiya tejamkor yoritish tizimlari, tabiiy shamollatish, yomg'ir suvidan qayta foydalanish kabi yechimlar sport majmualarining ekspluatatsiya xarajatlarini kamaytiradi va atrof-muhitga salbiy ta'sirni minimallashtiradi. Shu bilan birga, ekologik standartlarga mos sport inshootlari sportchilar va tomoshabinlar uchun sog'lom muhit yaratadi.

1-jadval.

Sport sohasida yashil sport yondashuvlari va ularning barqaror rivojlanishga ta'siri

Yo'nalish	Amaliy chora-tadbirlar	Ekologik ta'siri	Barqaror rivojlanishga hissassi
Sport inshootlari	Energiya tejamkor yoritish, tabiiy shamollatish, quyosh panellari	Energiya sarfining kamayishi, karbon chiqindilarining pasayishi	Uzoq muddatli ekologik va iqtisodiy barqarorlik
Suv resurslaridan foydalanish	Yomg'ir suvini yig'ish va qayta foydalanish, suv tejovchi tizimlar	Suv isrofining kamayishi	Tabiiy resurslardan oqilona foydalanish
Chiqindilarni boshqarish	Chiqindilarni saralash, qayta ishlash tizimlari	Atrof-muhit ifloslanishining kamayishi	Ekologik muvozanatni saqlash
Sport tadbirlarini tashkil etish	Qog'ozsiz texnologiyalar, ekologik transportdan foydalanish	Karbon izi kamayishi	Ijtimoiy va ekologik mas'uliyatni oshirish
Sport ta'limi	Ekologik tarbiya, "yashil sport" tushunchalarini o'qitish	Ekologik ongning shakllanishi	Barqaror sport madaniyatini rivojlantirish

Yashil sport konsepsiyasi faqat texnik va tashkiliy choralargina emas, balki ta'limiy va tarbiyaviy ahamiyatga ham ega. Sport ta'limi muassasalarida ekologik madaniyatni shakllantirish, yosh sportchilarda tabiatga nisbatan mas'uliyatli munosabatni rivojlantirish barqaror sport tizimini yaratishning muhim shartidir. Mashg'ulotlar jarayonida ekologik qoidalarni targ'ib qilish, sport tadbirlarida ekologik aksiyalarni tashkil etish sport orqali jamiyatda ekologik ongni oshirish imkonini beradi. Yashil sport va barqaror rivojlanish o'zaro uzviy bog'liq tushunchalar bo'lib, sport sohasining kelajakdagi rivoji aynan ushbu yondashuvlarga tayanadi. Ekologik mas'uliyatga asoslangan sport siyosatini shakllantirish, sport faoliyatining atrof-muhitga ta'sirini kamaytirish

va ekologik ongni rivojlantirish orqali sport nafaqat jismoniy salomatlikni, balki ekologik barqarorlikni ham ta'minlovchi muhim ijtimoiy institutga aylanadi [5].

XULOSA

Zamonaviy sport tizimining jadal rivojlanishi sport faoliyatining atrof-muhitga bo'lgan ta'sirini chuqur tahlil qilishni va ekologik mas'uliyatni kuchaytirishni taqozo etadi. Sport infratuzilmasining kengayishi, ommaviy sport tadbirlarining ko'payishi hamda resurslardan intensiv foydalanish ekologik muvozanatga ma'lum darajada salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu bois sport sohasida barqaror rivojlanish tamoyillariga asoslangan yondashuvlarni joriy etish dolzarb vazifa hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, "yashil sport" konsepsiyasi sport faoliyatining ekologik ta'sirini kamaytirish bilan birga, iqtisodiy samaradorlik va ijtimoiy mas'uliyatni uyg'unlashtirish imkonini beradi. Sport inshootlarida energiya va suv resurslaridan oqilona foydalanish, chiqindilarni boshqarish tizimlarini takomillashtirish hamda ekologik texnologiyalarni joriy etish ekologik barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, sport ta'limi jarayonida ekologik madaniyatni shakllantirish sportchilarda va keng jamoatchilikda tabiatga nisbatan mas'uliyatli munosabatni rivojlantirishga xizmat qiladi. Sport orqali ekologik ongni oshirish barqaror sport tizimini yaratish va kelajak avlodlar uchun sog'lom muhitni ta'minlashda muhim omil bo'lib hisoblanadi. Xulosa qilib aytganda, sport va ekologiya o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni hisobga olgan holda yashil sport yondashuvlarini tizimli ravishda joriy etish sport sohasining uzoq muddatli rivojlanishini ta'minlaydi. Ekologik mas'uliyatga asoslangan sport siyosati sportni nafaqat jismoniy salomatlikni rivojlantiruvchi faoliyat, balki ekologik barqarorlikni qo'llab-quvvatlovchi muhim ijtimoiy institut sifatida shakllantirishga imkon beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR;

1. Collins, A., Jones, C., & Munday, M. (2009). Assessing the environmental impacts of mega sporting events: Two options? *Tourism Management*, 30(6), 828–837.
2. Dolf, M., Teehan, P., & Bressan, A. (2016). The environmental footprint of sport: A review. *Sport Management Review*, 19(4), 371–384.
3. European Commission. (2016). *Towards a Green and Sustainable Sport Sector*. Brussels: European Union.

4. Gibson, H. J., Kaplanidou, K., & Kang, S. J. (2012). Small-scale event sport tourism: A case study in sustainable tourism. *Sport Management Review*, 15(2), 160–170.
5. IOC (International Olympic Committee). (2017). *Sustainability Strategy*. Lausanne: IOC.